

เมื่อธรรมชาติมีราคา...

PES ทางเลือกใหม่

เพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน

บทนำ

ในโลกที่ความเจริญทางเศรษฐกิจถูกยกให้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จสูงสุด เรามักมองข้ามคุณค่าที่แท้จริงของธรรมชาติไป ทั้งอากาศที่เราหายใจ น้ำสะอาดที่เราดื่ม หรือความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่ทำหน้าที่เป็นปราการป้องกันภัยพิบัติจากธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้คือ **บริการทางนิเวศ (Ecosystem Services)** ที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์อย่างไม่มีใครคิดมูลค่ามาโดยตลอด แต่ในยุคที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไปอย่างรวดเร็วและร่อยหรอลงทุกที แนวคิดที่ว่า **“สิ่งแวดล้อมมีราคา”** จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น นี่คือการกำเนิดของ Payments for Ecosystem Services (PES) หรือ การจ่ายเงินเพื่อบริการทางนิเวศ กลไกใหม่ที่เปลี่ยนมุมมองการอนุรักษ์จาก **“ภาระ”** ที่ต้องแบกรับ ให้กลายเป็น **“โอกาส”** ทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

Payments for Ecosystem Services ไม่ใช่แนวคิดที่ซับซ้อน แต่คือการแปลงคุณค่าที่เคยเป็นเพียงความรู้สึก

เชิงนามธรรมให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้ เป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ให้แก่ผู้ดูแลรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ โดยหลักการคือให้ **“ผู้ได้รับประโยชน์”** จากบริการทางนิเวศเป็นผู้จ่ายเงินตอบแทนแก่ **“ผู้ให้บริการ”** ตัวอย่างเช่น ชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณป่าต้นน้ำและช่วยกันดูแลป่าให้ยังคงความสมบูรณ์ ก็ควรได้รับค่าตอบแทนจากผู้ใช้น้ำที่อยู่ปลายน้ำอย่างเป็นธรรม เพื่อให้พวกเขาที่มีกำลังใจและทุนในการรักษาทรัพยากรอันมีค่าที่สร้างประโยชน์แก่คนหมู่มากต่อไป แนวทางนี้ไม่เพียงแต่ช่วยยับยั้งการทำลายธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด ทำให้การอนุรักษ์ไม่เป็นเพียงแค่การห้ามหรือการบังคับ แต่เป็นการสร้างความร่วมมือที่ทุกคนได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

**“ PES คือ การแปลงคุณค่าของ
ธรรมชาติให้เป็นมูลค่า
ทางเศรษฐศาสตร์ โดยให้
“ผู้ได้รับประโยชน์”
จ่ายเงินตอบแทนแก่
“ผู้ให้บริการ (ผู้ดูแลรักษาป่า/น้ำ)”
เพื่อสร้างแรงจูงใจในการฟื้นฟู
ธรรมชาติ ”**

เรียนรู้จากนานาชาติ... บทเรียนความสำเร็จจากทั่วโลก

แนวคิด **Payments for Ecosystem Services** ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถนำมาใช้ได้จริงและสร้างผลลัพธ์ที่น่าพอใจในหลายประเทศทั่วโลก

คอสตาริกา: พลิกวิกฤตป่าสู่ผู้นำด้านการอนุรักษ์

กรณีศึกษาที่น่าสนใจและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดคือ **โครงการ Pagos por Servicios Ambientales (PSA)** ของประเทศคอสตาริกา ในช่วงทศวรรษที่ 1980 ประเทศนี้เผชิญกับปัญหาการบุกรุกและทำลายป่าอย่างหนักจนพื้นที่ป่าลดลงเหลือเพียงประมาณร้อยละ 26 ของประเทศ รัฐบาลจึงตัดสินใจใช้กลไกทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาแก้ปัญหา โดยมีการจัดตั้งกองทุนที่ได้เงินทุนหลักมาจากภาษีน้ำมันและค่าธรรมเนียมการใช้น้ำ เพื่อนำไปจ่ายให้กับเจ้าของที่ดินและเกษตรกรที่ตกลงจะดูแลรักษาป่าที่มีอยู่เดิม ปลูกป่าทดแทน หรือทำการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

กลไกนี้ได้สร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการรักษาป่า ผลลัพธ์คือ พื้นที่ป่าของคอสตาริกาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันมีพื้นที่ป่าปกคลุมมากกว่าร้อยละ 50 ของประเทศ คอสตาริกาจึงกลายเป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าไม้มากที่สุดในโลก และเป็นต้นแบบที่นานาชาติสามารถนำไปปรับใช้

จีน: เปลี่ยนที่ลาดชันให้เป็นกำแพงสีเขียว

โครงการ Sloping Land Conversion Program (SLCP) หรือที่รู้จักกันในชื่อ Grain for Green ของ ประเทศจีน เริ่มขึ้นหลังเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในลุ่มน้ำแยงซีเกียงและซงหั่วในปี ค.ศ. 1998 โดยมีเป้าหมายหลักคือ การลดการชะล้างพังทลายของหน้าดินและป้องกันอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำที่สำคัญ

รัฐบาลจีนได้ให้เงินอุดหนุนและเมล็ดพืชแก่เกษตรกรในพื้นที่ภูเขา เพื่อแลกกับการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมบนที่ลาดชันที่เสี่ยงต่อการพังทลายมาเป็นการปลูกป่าแทน นี่คือการเปลี่ยนภาระทางเศรษฐกิจของเกษตรกรที่ต้องแบกรับความเสี่ยงจากภัยพิบัติให้เป็นการลงทุนเพื่อความยั่งยืนของชาติ โครงการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูป่าไม้และควบคุมการไหลของน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการบรรเทาความยากจนในพื้นที่ชนบทบางแห่งอีกด้วย

กรณีศึกษาจากต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของ PES ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่จ่ายเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐที่เข้มแข็ง การออกแบบกลไกและกติกาที่ชัดเจน และที่ขาดไม่ได้คือ การมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้โครงการมีความยั่งยืนในระยะยาว

“

เปลี่ยนป่าเป็นมูลค่า:

โครงการต้นแบบที่พิสูจน์ว่า การอนุรักษ์และธุรกิจเติบโตไปพร้อมกันได้ด้วยมูลค่ากว่า **555** ล้านบาทต่อปี

”

ก้าวแรกของประเทศไทย: เมื่อธุรกิจสร้างสมดุลให้คนและป่า

ในบริบทของประเทศไทย โครงการที่โดดเด่นและเป็นตัวอย่างของการนำกลไก PES มาประยุกต์ใช้ในภาคเอกชนคือ **โครงการกาแฟอินทรีย์รักษาป่า ของกาแฟมิวนา (MiVana Coffee)** ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการผลิตกาแฟคุณภาพเท่านั้น แต่หัวใจสำคัญคือ การสร้างสมดุลระหว่างธุรกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในจังหวัดเชียงราย

โครงการนี้ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนวิถีการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ทำลายป่า มาสู่ระบบวนเกษตรอินทรีย์ (Organic Agroforestry) ซึ่งเป็นการปลูกกาแฟอาราบิก้าใต้ร่มเงาของป่าธรรมชาติ กาแฟมิวนาในฐานะผู้ซื้อ (Buyer) ของบริการระบบนิเวศ ได้แก่:

- บริการควบคุมสภาพภูมิอากาศและการกักเก็บคาร์บอนผ่านต้นไม้ใหญ่ที่ปลูกร่วมกับกาแฟ
- บริการอนุรักษ์แหล่งน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพผ่านการรักษาระบบนิเวศป่าต้นน้ำ
- บริการควบคุมการชะล้างพังทลายของดินผ่านระบบรากไม้ในระบบวนเกษตร

บริษัทฯ ได้จ่ายค่าตอบแทนให้แก่เกษตรกรกว่า 278 ครอบครัว จาก 7 หมู่บ้าน 4 ตำบล ในพื้นที่กว่า 4,600 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ต้นน้ำ 3 แห่งของจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ต้นน้ำแม่ลาว ต้นน้ำแม่สรวย และต้นน้ำแม่กรณ์ ผ่านการสนับสนุน

องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมให้ปลูกกาแฟใต้ร่มเงาไม้ ควบคู่ไปกับการรับซื้อผลผลิตกาแฟในราคาที่เป็นธรรมซึ่งสูงกว่าราคาตลาดทั่วไป

สิ่งที่ทำให้โครงการนี้มีความน่าเชื่อถือในบริบทของ PES คือ การดำเนินการประเมินมูลค่าบริการระบบนิเวศที่เกิดขึ้นจริง โดยพบว่า มูลค่าบริการระบบนิเวศที่เกิดจากพื้นที่โครงการ 4,671.25 ไร่ คิดเป็นมูลค่ารวมกว่า 555 ล้านบาทต่อปี หรือเฉลี่ยกว่า 118,912 บาทต่อไร่ต่อปี ตัวเลขเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการทำธุรกิจที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่านั้นสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่มหาศาลไปพร้อมกันได้

ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จับต้องได้

- **มิติสิ่งแวดล้อม:** ป่าต้นน้ำได้รับการฟื้นฟูและอนุรักษ์อย่างยั่งยืน มีการปลูกกล้าไม้หลากหลายพันธุ์ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนป่า ลดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ และช่วยบรรเทาปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในพื้นที่

- **มิติสังคม:** เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคงและเป็นธรรมจากการผลิตกาแฟอินทรีย์ ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับป่าและดูแลรักษาป่าอันเป็นบ้านเกิดได้อย่างมีความสุข ลดแรงจูงใจในการบุกรุกและทำลายป่าเพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยว

โครงการกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของมีวนาจึงเป็นกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการใช้กลไก PES เพื่อสร้างการเติบโตอย่างสมดุลระหว่างธุรกิจ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ทำให้การดื่มกาแฟแต่ละแก้วของผู้บริโภคมีความหมายมากกว่าแค่รสชาติ แต่คือการได้ “ร่วมดูแลป่า” ไปพร้อมกัน

ความยั่งยืนของป่าต้นน้ำและชุมชน

มิติสิ่งแวดล้อม

ฟื้นฟูและอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

ปลูกกล้าไม้หลากหลายพันธุ์

สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนป่า

ลดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ

ช่วยบรรเทาปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในพื้นที่

มิติสังคม

อินทรีย์

รายได้ที่มั่นคงและเป็นธรรมจากการผลิตกาแฟอินทรีย์

สามารถอยู่ร่วมกับป่าอย่างมีความสุข

ดูแลรักษาป่าอันเป็นบ้านเกิด

ลดแรงจูงใจในการบุกรุกและทำลายป่าเพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยว

ประโยชน์ที่แท้จริงของ PES

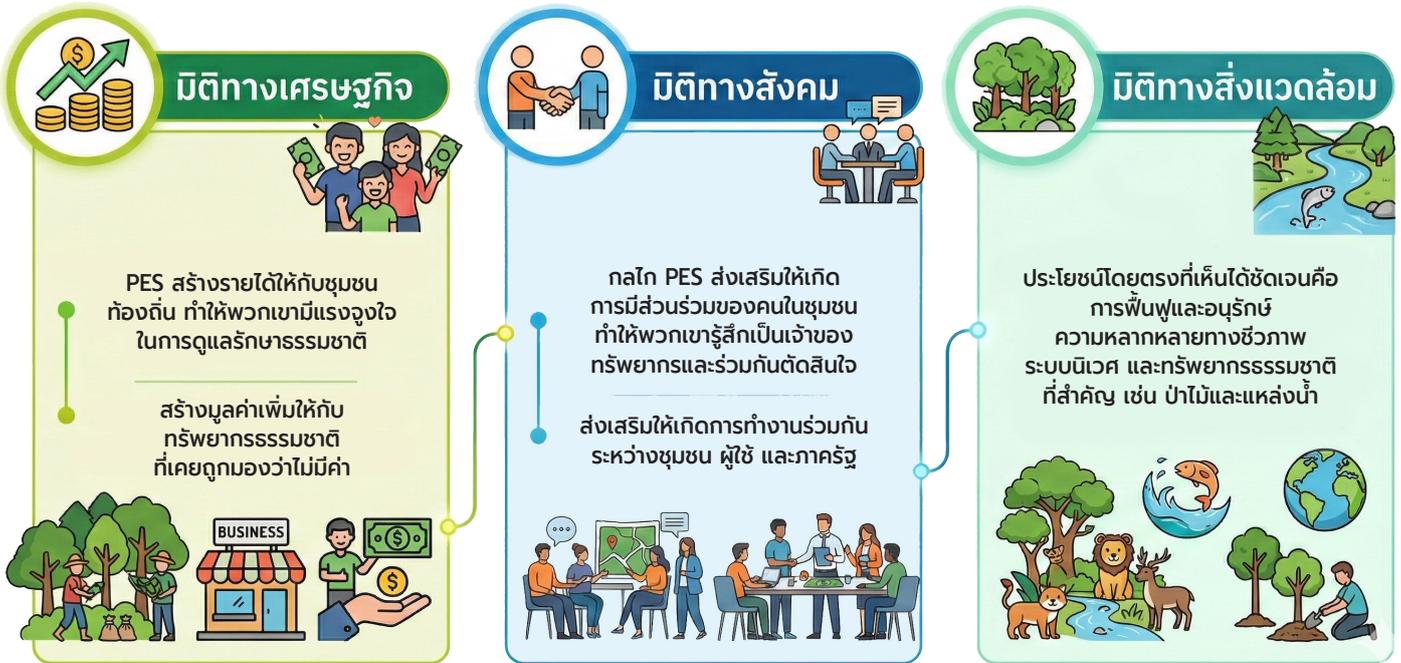
การจ่ายเงินเพื่อบริการทางนิเวศไม่ใช่แค่เรื่องของเงิน ๆ ทอง ๆ หากแต่เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน โดยให้ประโยชน์ในหลายมิติ ดังนี้

- **มิติทางเศรษฐกิจ:** PES สร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ทำให้พวกเขามีแรงจูงใจในการดูแลรักษาธรรมชาติ และยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรธรรมชาติที่เคยถูกมองว่าไม่มีค่า
- **มิติทางสังคม:** กลไก PES ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้พวกเขา รู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร และร่วมกันตัดสินใจในแนวทางการจัดการ ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ผู้ใช้ทรัพยากร และภาครัฐ
- **มิติทางสิ่งแวดล้อม:** ประโยชน์โดยตรงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ป่าไม้และแหล่งน้ำ

แนวคิด PES เป็นทางเลือกที่น่าสนใจและมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในอนาคต แต่การจะนำมาปรับใช้อย่างแพร่หลายได้นั้น ต้องมีการศึกษาและออกแบบกลไกที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างความเข้าใจว่า “การรักษาธรรมชาติไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของเราทุกคน” เพราะสุดท้ายแล้ว การลงทุนในธรรมชาติคือการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนเป็นความยั่งยืนของโลกและชีวิตคนรุ่นต่อไป

ประโยชน์ของ PES (Payments for Ecosystem Services) ใน 3 มิติ

เอกสารอ้างอิง

มติชนสุดสัปดาห์. (2023). BEDO ร่วมมือ บจ.มีวานา ประเมินมูลค่าระบบนิเวศของป่าในพื้นที่อนุรักษ์ - มติชนสุดสัปดาห์. มติชนสุดสัปดาห์. เข้าถึงจาก: https://www.matichon.co.th/weekly/pr/article_705154 (วันที่สืบค้น 14 ตุลาคม 2568)

The Cloud. (2021). MiVana กาแฟอินทรีย์รักษ์ป่าที่เปิด Flagship Store เพื่อให้คนและป่าเติบโตด้วยกันอีก 100 เท่า. เข้าถึงจาก: <https://readthecloud.co/mivana/> (วันที่สืบค้น 14 ตุลาคม 2568)

Bennett, M., and Xu, J. (n.d.). Workshop on “Payments for Environmental Services (PES) -Methods and Design in Developing and Developed Countries.” China’s Sloping Land Conversion Program: Institutional Innovation or Business as Usual? <https://www.cbd.int/financial/pes/china-pessloping.pdf>

Costanza, R., de Groot, R., Sutton, P., van der Ploeg, S., Anderson, S. J., Kubiszewski, I., Farber, S., and Turner, R. K. (2014). Changes in the global value of ecosystem services. *Global Environmental Change*, 26, 152–158. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.04.002>

Deng, Y., Luo, J., Wang, Y., Jiao, C., Yi, X., Su, X., Li, H., and Yao, S. (2023). Eco-Efficiency Evaluation of Sloping Land Conversion Program and Its Spatial and Temporal Evolution: Evidence from 314 Counties in the Loess Plateau of China. *Forests*, 14(4), 681. <https://doi.org/10.3390/f14040681>

Pan, X., Xu, L., Yang, Z., and Yu, B. (2017). Payments for ecosystem services in China: Policy, practice, and progress. *Journal of Cleaner Production*, 158, 200–208. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.04.127>

UNESCAP. (2009). Greening of Economic Growth Series Innovative socio-economic policy for improving environmental performance: Payments for ecosystem services. <https://www.unescap.org/sites/default/files/publications/payments%20for%20ecosystem%20services.pdf>